

Nordre Follo
kommune

Veileder for forsterket opplæring i norsk og opplæring i klasserom med språklig mangfold

Revidert august 2024

Nær og nyskapende

Innholdsfortegnelse

Særskilt språkopplæring- opplæring i klasserom med språklig mangfold i elevgruppa	3
Inkludering og mangfold	3
Om veilederen	4
Særskilt språkopplæring.....	5
Lovgrunnlag	5
Sentrale begreper	5
Særskilt opplæringstilbud for nyankomne elever	5
Læreplaner og kompetansemål.....	5
Kartlegging.....	5
Organisering av forsterket opplæring i norsk	6
Hva vet vi om minoritetsspråklige elevers opplæringsbehov?	7
Ulike elever har ulike opplæringsbehov.....	8
Prinsipper for språk- og kunnskapsutviklede undervisning	9
1 Læreren modellerer og bygger stillas.....	10
2 Aktivering og bruk av forkunnskaper	10
3 Fra det konkrete til det abstrakte	11
4 Høy muntlig aktivitet	11
5 Jobb med fag og språk parallelt.....	12
Planlegge for språklæring i alle fag	13
Fag og språk henger sammen.....	13
Planlegge etter språklige mål og faglige mål.....	13
Fem trinn i planlegging av språklige mål	13
Planleggingsskjema	14
Synliggjøre og anerkjenne flerspråklighet som ressurs.....	15
Tospråklige fagressurser.....	16
Sjangerpedagogikk	18
Ulike typer tekster	18
Tydeliggjøre taus kunnskap	18
Sirkelen for undervisning og læring	18
Faser i tekstarbeidet.....	18
Aktive elever i språkutviklende undervisning	19
Prinsipper for arbeid med ordforråd for alle elever i klassen	19
Leker og aktiviteter for arbeid med ord og begreper	19
Kartleggingsverktøy og ressursider.....	21
Ordliste	22

Særskilt språkopplæring- opplæring i klasserom med språklig mangfold i elevgruppa

For å lykkes med å legge til rette for likeverdige muligheter og tilhørighet til skolen, trenger vi kunnskaper om opplæring for flerspråklige elever. Denne veilederen setter fokus på opplæring i klasserom med språklig mangfold i elevgruppa. I mange klasser går det elever som er nye med norsk språk. Noen elever har kommet i gang med innlæringen, men trenger fortsatt mye støtte. Mesteparten av tiden på skolen er elevene er sammen med elever som behersker norsk godt. Opplæring som legger til rette for å utvikle språk, vil også gi en mulighet for elever som behersker godt norsk til å gå i dybden og utvikle sin språkkompetanse.

Målet med veilederen er å hjelpe lærere i arbeidet med å legge til rette for inkludering, og gi støtte til språkutvikling for flerspråklige elever i all opplæring. Tipsene kan brukes både i den ordinære opplæringen og i grupper med særskilt tilrettelagt opplæring. Målet er å legge til rette for en helhetlig opplæring for elevene som lærer språket. Veilederen er bygget på forskningsbaserte ressurser fra blant annet NAFO – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring. [NAFO – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring \(oslomet.no\)](https://www.oslomet.no/nafo)

Inkludering og mangfold

Alle barn og unge skal oppleve at skolen er et sted de skal få bidra og delta slik at de kan utvikle seg og lære.

Arbeidet med inkludering og tilrettelegging for at alle skal kunne delta og bidra til fellesskapet i skolehverdagen, løftes fram i lovverk og planer som gir føringer for opplæringen. Opplæringsloven sier at opplæringen skal gi åpne dører mot verden og framtiden (§ 1-3) og tilpasses den enkeltes forutsetninger og

behov (§ 11-1). Elever som har annet morsmål enn norsk eller samisk har i tillegg særskilte rettigheter til språkopplæring (§ 3-6).

Regjeringens integreringsstrategi (2019-2022) Integrering gjennom kunnskap legger føringer for en strek og tydelig satsning på å gi barn og unge med innvandrerbakgrunn gode norskkunnskaper, grunnleggende ferdigheter og faglig kompetanse gjennom likeverdige utdanningsløp fra barnehage til og med videregående opplæring.

LK20 sier at skolen skal være en arena for å skape livsmestring og lære å lære. Elevene møter skolen med ulike erfaringer, forkunnskaper, holdninger og behov. Skolen må gi alle elever likeverdige muligheter til læring og utvikling, uavhengig av deres forutsetninger.

I den overordna delen av LK20 heter det at skolen skal støtte utviklingen av den enkelte sin identitet og gjøre elevene trygge på eget ståsted i et inkluderende og mangfoldig fellesskap. Opplæringen skal sikre at elevene blir trygge språkbrukere, at de utvikler sin språklige identitet, og at de kan bruke språk for å tenke, skape mening, kommunisere og knytte bånd til andre. Samtidig som skolen vektlegger felles verdier, skal skolen gi rom for språklig og kulturelt mangfold.

Skolen skal sørge for at alle elever opplever at det å kunne flere språk er en ressurs i skolen og i samfunnet. Dette kommer tydelig fram i norskfagets som understreker at mangfold og inkludering som en grunnleggende verdi. Alle elever skal få erfare at det å kunne flere språk er en ressurs i skolen og i samfunnet og oppleve at flerspråklighet blir anerkjent som en ressurs i skolen.

I Nordre Follo er *Trygg oppvekst* et av satsningsområdene i kommuneplanen. Våre mål er at *barn og unge opplever trygghet og mestring, og får realisert sitt potensiale for utvikling og læring, uavhengig av sosial og økonomisk bakgrunn*. For å nå målene om trygghet, mestring og læring skal skolene våre tilby god opplæring til alle elever.

Alle elever i Nordre Follo skal få en opplæring som er i tråd med læreplanen LK20 og forankret i nyere forskning. Denne veilederen legger til rette for at den forskningsbaserte kunnskapen vi har om integrert språk- og fagopplæring blir tatt i bruk. Veilederen må også sees i sammenheng med *Leseplan 1.-10.trinn*. Denne veilederen utdypet hvordan vi skal arbeide med språk, ord og begreper i alle fag.

Om veilederen

Veilederens første del beskriver kort hvilke behov elever med flerspråklig bakgrunn har og hva særskilt språkopplæring er, hvordan det kan organiseres og hvilke prinsipper som bør ligge til grunn for innholdet i språkutviklende undervisning.

Den andre delen tar for seg hvordan lærere kan planlegge og velge aktiviteter som legger til rette for en opplæring der alle har mulighet til å være aktive og bli inkludert. Dette perspektivet må vi huske på når vi planlegger og gjennomfører all undervisning – både de timene elevene er med i den ordinære undervisningen og i timer de får særskilt tilrettelagt undervisning

Mot slutten av veilederen viser vi eksempler på metoder som kan brukes i arbeidet med integrert språk – og fagopplæring.

Særskilt språkopplæring

Lovgrunnlag

Retten til særskilt språkopplæring er hjemlet i opplæringsloven § 3-6, som sier:

Elevar med anna morsmål enn norsk og samisk har rett til særskild språkopplæring til dei kan norsk godt nok til å følgje den vanlege opplæringa. Særskild språkopplæring skal omfatte forsterka opplæring i norsk og, om det trengst, morsmålsopplæring, tospråkleg opplæring i fag eller begge delar.

Sentrale begreper

En elev har rett til særskilt språkopplæring inntil han eller hun kan norsk godt nok til å følge den vanlige opplæringen. **Særskilt språkopplæring** er forsterka opplæring i norsk og, om det trengs, morsmålsopplæring, tospråklig opplæring i fag eller begge deler.

Forsterket opplæring i norsk er tilrettelagt norskopplæring med et andrespråksperspektiv for elever som ikke har norsk som morsmål. Det kan gis enten etter læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter (GNO), eller i form av særskilt tilpasning innenfor den ordinære læreplanen i norsk.

Tospråklig opplæring i fag innebærer at eleven får opplæring på sitt morsmål og norsk i ett eller flere fag. Denne opplæringen skal understøtte den ordinære undervisningen for elever som ikke har fullt utbytte av undervisningen på norsk, og kan gis både i og utenfor klassen.

Morsmålsopplæring er opplæring i morsmålet, og benyttes til å gi lese- og skriveopplæring på morsmålet, og bygge opp og styrke begrepsapparatet i både morsmålet og i norsk.¹

¹ Mer om forvaltning, enkeltvedtak og elevens rettigheter er beskrevet i «Veileder for saksgang særskilt språkopplæring»

Særskilt opplæringstilbud for nyankomne elever

Alle elever har rett til å få sin opplæring på nærskolen. Nyankomne elever har rett til å gå hver dag på nærskolen, men kan også velge et tidsbegrenset innføringstilbud organisert på en annen skole tre dager i uken dersom eleven og foreldrene ønsker dette.

Læreplaner og kompetansemål

Når elevene går i en ordinær klasse, og ikke deltar i innføringstilbud, undervises de som regel i læreplanen i norsk. Elevene med behov for forsterket opplæring i norsk på nærskolene har rett til tilpasset norskopplæring, men skal ha de samme fagene, timeantallet og arbeide mot de samme kompetansemålene som alle andre elever. Forsterket opplæring i norsk skal primært gis i norskfaget, men kan også gis i andre fag. Dersom en elev har behov for forsterket opplæring i norsk, vil eleven i hovedsak også ha behov for tilrettelegging i øvrige teoretiske fag.

Minoritetsspråklige elever kan også ha behov for tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging. Da kan de også ha rett til personlig assistanse, fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemiddel eller individuelt tilrettelagt opplæring etter § 11-4, § 11-5 og § 11-6 i opplæringsloven. I slike tilfeller skal skolen følge vanlig saksgang for henvisning til PP-tjenesten.

Kartlegging

Alle elever som har behov for særskilt språkopplæring, har rett til dette. For å finne ut om eleven har behov for dette, må skolen kartlegge elevens språkkompetanse. § 3-6 i opplæringsloven angir retningslinjene for kartlegging: *Kommunen skal jamleg vurdere om*

som ligger i kvalitetssystemet til Nordre Follo kommune (Compilo).

ein elev som har vedtak om særskild språkopplæring kan norsk godt nok til å følge den vanlege opplæringa. Kommunen kan gjere vedtak om at eleven skal få opplæringa i morsmål på ein annan skole enn den eleven går på.

Det fins flere kartleggingsverktøy for å kartlegge språkkompetanse. I Nordre Follo bruker vi *UDIRs kartleggingsverktøy i grunnleggende norsk løpende i opplæringen*, for å kunne tilpasse opplæringen til elevene.

Elever som er på nivå 1 og 2 språkkartleggingen har behov for særskilt språkopplæring. Når eleven er på vei på nivå 3

i flere av områdene i kartleggingen, skal det vurderes om eleven kan følge ordinær opplæring uten vedtak etter § 3-6. Resultatene fra kartleggingene må alltid sees i sammenheng med den kunnskap lærerne har om elevens ferdigheter fra det daglige arbeidet i skolen. Andre prøver vil også kunne si noe om elevenes evne til å forstå og bruke norsk språk, som for eksempel årlige kartleggingsprøver i lesing og nasjonale prøver. Elevene skal gjennomføre nasjonale prøver, med mindre de har oppfylt rett til fritak. Det er den samlede vurderingen av elevens kompetanse som danner grunnlaget for den videre opplæringen.

Organisering av forsterket opplæring i norsk (FON)

Elever som har vedtak om forsterket opplæring i norsk har behov for tilrettelegging i hele opplæringen, i alle timer de er sammen med klassen og i timer de er i grupper. Det fins flere måter å organisere forsterket opplæring i norsk på, slik at den kan tilrettelegge for ulike nivå og opplæringsbehov.

<p>Tilrettelegging i den ordinære opplæringen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Læreren bruker prinsipper for inkluderende opplæring i klassen og legger til rette for et aktivt språkmiljø med nødvendig støtte (f. eks visuell)</i> ➤ <i>Gi opplæring i fag og språk samtidig – i all undervisning</i> ➤ <i>Pedagogisk differensiering – tempo, innhold og metode</i> ➤ <i>Gi støtte slik at alle elever får mulighet til å bidra, forstå, delta og være aktive i undervisningen</i> 	<p>Bruk av FON-lærerressurs:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Tolærer i klassen med veilederfunksjon</i> ➤ <i>Stasjonsundervisning i klassen med veiledning i grupper</i> ➤ <i>Fast ukentlig grupper</i> ➤ <i>Kurs for grupper eller i klassen:</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ord og begreper</i> • <i>Lesestrategier</i> • <i>Læringsstrategier</i> • <i>Fagkurs</i> • <i>Grunnleggende kunnskaper</i> • <i>Språkverksted på tvers av klasser</i>
--	---

Hva vet vi om minoritetsspråklige elevers opplæringsbehov?

Alle trenger å kjenne seg trygge for å kunne lære. Å bli sett og anerkjent av læreren og de andre elevene er viktig for god utvikling. Arbeid for et inkluderende fellesskap der en åpner opp for et rikt språklig og kulturelt mangfold er derfor grunnleggende i all opplæring. Alle elever trenger at den kulturelle og språklige bakgrunnen blir verdsatt.

Alle barn har et grunnleggende behov for å bli sett, oppleve tilhørighet, oppleve mestring og utvikle seg. **Gode relasjoner** til trygge voksne og medelever er helt sentralt for trivsel og læring for alle elever, også for denne elevgruppen.

God klasseledelse som gjør det tydelig for elevene hva de skal lære og holde fokus på er ekstra viktig for denne elevgruppen.

Barn med minoritetsbakgrunn har behov for voksne rundt seg som forstår hvilke utfordringer de kan oppleve med språk og kulturforskjeller. Samtidig har de behov for at skolen **anerkjenner og verdsetter mangfold i klassen**. Lærerne må legge til rette for at elevene får bruke sin samlede kompetanse og sine erfaringer de har med seg inn i skolen.

Minoritetsspråklige elever er forskjellige. Det er stor variasjon i deres morsmålsbakgrunn, skolebakgrunn og familiesituasjon. Med dette som utgangspunkt **har elevene ulike opplæringsbehov**. En kategorisering kan gjøres i fire grupper (se tabell under, hentet fra Språkbroen, Oslo kommune). Kategoriene kan være til hjelp for å tilpasse opplæringstilbudet til elevene. Det er likevel viktig å huske på at alle elever er ulike, og bakgrunn og språkferdigheter må kartlegges med utgangspunkt i bakgrunnen til hver enkelt elev.

På denne måten kan vi sikre at eleven får brukt hele sin kompetanse og bygge videre på den.

Et godt samarbeid mellom hjem og skole er positivt for elevenes læringsutbytte og trivsel. Samarbeidet er et gjensidig ansvar mellom hjem og skole, men det er skolens ansvar å legge til rette. Skolen har ansvar for å informere om norsk skole, og om hvilke muligheter og forventninger skolen har til samarbeidet. Det er også viktig at skolen åpner for at foreldrene kan formidle sine behov, forventninger og ønsker. Minoritetsspråklige foreldre kan ha erfaring fra ulike skolekulturer. Og det at foreldrene skal involvere seg i samarbeid med skolen, kan virke fremmed for mange. For å få nødvendig informasjon slik at et godt og likeverdig samarbeid kan etableres, må det utvikles rutiner for møter og hvilken informasjon det er nødvendig å gi og få.

Ulike elever har ulike opplæringsbehov

<p>Elever med kort botid i Norge og med sammenlignbar skolebakgrunn fra hjemlandet</p>	<p>Elevene har aldersadekvat skolebakgrunn fra hjemlandet. De har skolegang fra et skolesystem som ligner det norske skolesystemet. Deres grunnleggende kunnskaper og begrepsutvikling er aldersadekvate. Leserelaterte ferdigheter på morsmålet er tilstrekkelige.</p>	<p>Elevene har behov for:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Å lære ord og begreper på norsk • Å lære norske uttrykksformer, språkstruktur og sosiale kommunikasjonsferdigheter • Fortsatt skolefaglige læringsmuligheter på aldersadekvat nivå • Å delta i norskspråklige aktiviteter og bli kjent med Norge og det norske samfunnet
<p>Elever med kort botid i Norge og med ulik skolebakgrunn fra hjemlandet</p>	<p>Elevene har aldersadekvat skolegang fra hjemlandet, men skoletradisjonen er svært forskjellig fra det norske skolesystemet. Deres grunnleggende kunnskaper, begrepsutvikling og leserelaterte ferdigheter på morsmålet kan være svake.</p>	<p>Elevene har behov for:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Å lære ord og begreper på norsk • Å lære norske uttrykksformer, språkstruktur og sosiale kommunikasjonsferdigheter • Å orientere seg om/delta i norskspråklige aktiviteter • Å fortsatt utvikle seg kunnskapsmessig og bli kjent med Norge og det norske samfunnet • Å styrke leserelaterte ferdigheter, eventuelt lære det norske alfabetet • Samordna pedagogiske tiltak for å styrke sine grunnleggende ferdigheter
<p>Elever med kort botid i Norge og manglende skolebakgrunn fra hjemlandet</p>	<p>Elevene har manglende skolegang, og/eller kommer fra et skolesystem som ligner det norske skolesystemet. De har ikke fått mulighet til å utvikle grunnleggende kunnskaper og aldersadekvat begrepsutvikling. Leserelaterte ferdigheter på morsmålet er svake.</p>	<p>Elevene har behov for:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Å lære ord og begreper på norsk • Å lære norske uttrykksformer, språkstruktur og sosiale kommunikasjonsferdigheter • Å orientere seg i delta i norskspråklige aktiviteter • Å fortsatt utvikle seg kunnskapsmessig og bli kjent med Norge og det norske samfunnet • Å lære grunnleggende ferdigheter i lesing, eventuelt lære det norske alfabetet • Et samordnet pedagogisk tiltak for å styrke sine grunnleggende ferdigheter • Hjelp til å orientere seg og lære om norsk skolekultur
<p>Elever som er født i og/eller oppvokst i Norge, men som har svake norskspråklige ferdigheter når de begynner på skolen.</p>	<p>Det kan også være elever som etter noen år i norsk skole trenger hjelp til å få aldersadekvat læringsutbytte og utvikling av språklige ferdigheter.</p>	<p>Elevene har behov for:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Å styrke ordforrådet og begrepsapparatet på norsk • Å lære norske uttrykksformer og sosiale kommunikasjonsferdigheter • Å utvikle seg kunnskapsmessig • Å styrke sine leserelaterte ferdigheter

Prinsipper for språk- og kunnskapsutviklede undervisning

I de fleste klasser er det elever som har norsk som andrespråk. Forsterket opplæring i norsk skal hovedsakelig gis i norskfaget, men kan gis i andre fag ved behov. De aller fleste elever som har rett til særskilt språkopplæring på nærskolen, skal undervises i de samme kompetansemålene i norsk som elever uten vedtak etter § 3-6. SNO- elevene er de fleste timene av dagen i sin ordinære klasse. Der har elevene behov for tilrettelagt og forståelig opplæring. Ved å integrere prinsipper for språkutviklende undervisning i planlegging og gjennomføring av undervisningen i alle fag, vil elevene få jobbe parallelt med fag og språkutvikling, slik de har behov for. Prinsippene for god språkutviklende undervisning er nyttig for alle de andre elevene du også har i klassen.

Fem prinsipper for språk- og kunnskapsutviklende undervisning

- 1. Læreren modellerer og bygger stillas*
- 2. Aktivering og bruk av forkunnskaper*
- 3. Fra det konkrete til det abstrakte*
- 4. Høy muntlig aktivitet*
- 5. Jobb med fag og språk parallelt*

1 Læreren modellerer og bygger stillas

Å modellere handler om å sette ord på og vise eksplisitt hva vi i mange situasjoner gjør implisitt. Læreren må modellere, vise fram og si høyt hvordan oppgaven kan løses før elevene jobber med oppgavene selvstendig.

Å bygge stillaser handler om å gi elevene noe å støtte seg til og hjelpe elevene til å nå et mål de ellers ikke ville ha nådd. Å legge til rette for samarbeid er en god måte å bygge stillas. I samarbeidet er elevene støtte for hverandre.

1. **Læreren modeller, viser og forklarer** slik at elevene ser og kopierer det læreren gjør.
2. **La elevene samarbeide.** Denne fasen er svært viktig for elever som er svake i norsk, slik at de får støtte til språket gjennom eksempler.
3. Gi elevene **støtte** når de arbeider – samtaler, ordkort, skriverammer, visuelle virkemidler som bilder, konkreter, film, dramatisering, bruke kroppsspråk osv.

2 Aktivering og bruk av forkunnskaper

Det eleven allerede kan er en viktig faktor som påvirker læringen. Å bruke elevens forkunnskaper og å sette undervisningen i sammenheng med det eleven kan/vet fra før, er derfor avgjørende. Dette forutsetter god planlegging av undervisningen.

- Samtale om et tema før elevene begynner å lese eller arbeide med det.
- Bruk tankekart eller andre visuelle verktøy for å visualisere og bygge forståelse av ord og begreper.
- Bruk eksempler fra elevenes erfaringer og hverdagsliv som utgangspunkt for å gå inn i nye tema og underveis i arbeidet med tema.
- Legg til rette for at elevene også kan bruke morsmålet når de innhenter og bearbeider informasjon om et tema.

3 Fra det konkrete til det abstrakte

Opplæringen bør start med konkrete representasjoner som eleven kan bygge videre på for å lære om mer abstrakte begreper. En god tilnæringsmåte er å gi elevene mulighet til å få konkrete erfaringer og opplevelser rundt det de skal lære. Skal elevene lære om en blomst, eller et dyr, er den aller beste representasjonsformen å se blomsten eller dyret i en naturlig kontekst.

Gi elevene erfaringer og vis konkrete eksempler.

- Vis bilder
- Se filmklipp
- Vis konkrete
- Gå ut og se på og ta på
- Lek en lek
- Dramatisering
- Bruk tankekart
- Forklare ord og begreper
- Snakk om tema før dere leser
- Si høyt hva du gjør, når du gjør det: Nå skrur jeg på lyset (når du gjør det)

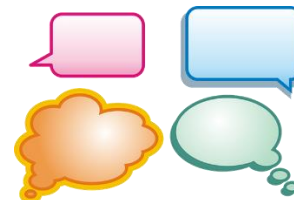

4 Høy muntlig aktivitet

Språk læres og utvikles i samhandling med andre mennesker. Derfor må vi planlegge for aktiviteter der elevene får være aktive og der de har bruk for språket. Det er viktig at læreren er bevisst både sin og de andre elevenes rolle som språkmodeller og tilrettelegger for aktiv og naturlig språklæring. Læreren må forklare med ord elevene forstår og/eller gi annenstøtte slik at elevene forstår. Når lærestoffet formidles på flere måter, der elevene møter og bruker språk i mange ulike sammenhenger, er det større sannsynlighet for at andrespråkelever får et økt læringsutbytte.

Planlegg for og legg til rette for aktiv og naturlig språklæring.

- Begrepsbingo
- Hvem skal ut?
- Forklar og bytt lapp
- Samskriving
- Rollespill
- En for alle- alle for en
- Sortere bilder eller ord og begrunne tenkemåte

5 Jobb med fag og språk parallelt

Når du planlegger en økt om et faglig tema - tenk på hvilke språkhandlinger elevene møter i emnet:

- Hvilke **fagord, tekster og samtaleformer** vil eleven møte?
- Hvilken **muntlig aktivitet** skal timen ha? Planlegg en setningsstarter, en lek/aktivitet med samtalestruktur for å få alle med i samtalen.
- Hva slags **teksttyper** vil elevene møte? Tenk gjennom hvordan du presenterer og modellerer gode lesestrategier for arbeid med ulike teksttyper.
- Hva skal elevene **skrive**? Bruk setningsstartere, en skriveramme eller en ordliste for at alle skal kunne mestre skriveoppgaven.

Oppmuntre elevene til å bruke morsmålet sitt i dette arbeidet, slik at de får brukt hele sin språkkompetanse. Elevene trenger å utvikle sine språkferdigheter og blir bevisst sine strategier for å lære språk. Husk å la elevene sette ord på hva de gjør for å lære språk!

Videre i denne veilederen finner dere flere forslag til hvordan vi kan planlegge for integrert fag- og språkopplæring.

Planlegge for språklæring i alle fag

Alle trenger å kjenne seg trygge for å kunne lære. Å bli sett og anerkjent av læreren og de andre elevene er viktig for god utvikling. Som lærere kan vi gjøre dette på ulike måter ved å planlegge og velge aktiviteter som legger til rette for en opplæring der alle har mulighet til å være aktive og bli inkludert. Dette perspektivet må vi huske på når vi planlegger og gjennomfører all undervisning – både de timene elevene er med i den ordinære undervisningen og i timer de får særskilt tilrettelagt undervisning.

Fag og språk henger sammen

Språk er et sentralt verktøy for læring. For å kunne få et faglig utbytte av undervisningen må elevene forstå språket som benyttes. Alle fag har et fagspråk som uttrykkes gjennom ulike teksttyper. Språket i fagene, skolespråket, skiller seg på mange måter fra hverdagsspråket. De som kommer på skolen og ikke har lært skolespråk hjemme, må lære seg dette. Det er derfor viktig at alle lærere jobber med å utvikle fagkunnskaper og språk parallelt. Alle elever, også norskspråklige elever som behersker skolespråket godt, vil kunne profitere på en språkutviklende undervisning i alle fag.

Planlegge etter språklige mål og faglige mål

Faglige mål er mål for hva elevene skal lære i faget. Elevene må vite hva de skal lære.

Språklige mål er mål for hva elevene skal kunne av språklige ferdigheter for å delta og forstå undervisningen. De språklige målene støtter opp om de faglige målene.

Fem trinn i planlegging av språklige mål

I planleggingen må lærerne tenke gjennom hvordan vi kan tilrettelegge for språklæring i alle fag:

1. Hvor er elevene mine nå? Hva har de av førkunnskaper? Ta utgangspunkt i elevenes førkunnskaper om temaet og i språklige erfaringer.
2. Hvilke språklige ferdigheter finnes i kompetansemålene?
3. Hvilken støtte trenger elevene for å kunne delta i undervisningen og ha utbytte av opplæringen?
4. Hvilke aktiviteter kan vi planlegge for slik at elevene får trent på språklige og faglige mål?
5. Hvordan skal vi kunne vurdere?

Planleggings skjema

- Planlegg undervisningen med tanke på de elevene som er særlig viktig å ta hensyn til i klassen
- Samarbeid med alle lærere som underviser elevene
- Ta utgangspunkt i punktene under

Fag/tema:			
Trinn:			
Faglige mål:			
<ul style="list-style-type: none"> - Prioriter- velg ut det som er viktig for at elevene skal kunne være med i undervisningen - Lag konkrete og tydelige mål – slik at elevene forstår dem 			
Språklige mål:			
<ul style="list-style-type: none"> - Hvilke språkferdigheter elevene trenger for å kunne jobbe med de faglige målene? - Lag konkrete og tydelige mål – slik at elevene forstår dem - Varier mellom fokus på <i>å snakke, å lese, å skrive, å lytte</i> 			
Lese: Aktivitet Hva kan gi støtte?	Skrive:	Snakke:	Lytte:
Hvilke tekster, oppdrag og aktiviteter er tilpasset elevens språkferdigheter, erfaringer og kompetanse?			
Tekster:	Oppdrag:	Aktiviteter:	Vurdering:
Hvem gjør hva?			
<ul style="list-style-type: none"> - SSO-lærer - ressurslærer - kontaktlærer - faglærer - spesialpedagog 			

Faglige mål:

Språklige mål:

Synliggjøre og anerkjenne flerspråklighet som ressurs

I LK20 er språklig mangfold og flerspråklighet fremhevet som en ressurs i flere fag. Kunnskap om grammatikk og kompetanse i å kunne sammenligne ulike språk og variasjoner i språk er en ressurs i egen språklæring i norsk, engelsk og fremmedspråk. Elevene kan utnytte sin flerspråklighet og sitt morsmål i dette arbeidet. I engelsk står det for eksempel:

- «se sammenhenger mellom engelsk og andre språk eleven kan» (kjerneelementer, språklæring)
- «utforske og samtale om noen språklige likheter mellom engelsk og andre språk eleven kjenner til, og bruke dette i egen språklæring» (etter 7. trinn)

Her er det viktig å understreke at det ikke krever at man skal kunne alle språk som lærer, eller at man skal undervise i andre språk, men vise nysgjerrighet og åpenhet. Det fine er jo at elevene får være eksperter på sine språk og får erfare at deres kunnskap er relevant.

Bruk språkene som er representert i klassen, og ikke kun norsk og engelsk. La elevene lete etter likheter og forskjeller i de ulike språkene i både på ord, ordstilling og uttrykk.

Andre tips til å verdsette alle språk i klassen kan være:

- å hilse på ulike språk
- synge sanger på ulike språk
- spørre hva ord heter på elevenes morsmål
- Sammenligne ord og uttrykk på ulike språk i klassen
- Synliggjør ulike språk i klasserommet på en «språkvegg» der elevenes egne språkportretter med bilder, navn, flagg og språkene til elevene henges opp

Også for norskspråklige elever gir arbeid med flere språk økt språklig bevissthet.

Se mer på kompetansepakker fra NAFO om flerspråklighet som ressurs. Episode 2 viser modellering og bruka av «språkportrettet»: [Flerspråklig-ressurs – filmserie med oppgaver – NAFO \(oslomet.no\)](https://www.oslomet.no/Flerspråklig-ressurs-filmserie-med-oppgaver)

Tospråklige fagressurser

Bruk tospråklige fagressurser i opplæringen der det er mulig. Selv om man ikke har tilgang på tospråklig faglærere, kan elevene ha nytte av å bruke tospråklige digitale ressurser. Slike verktøy kan være oversetterfunksjon på digitale verktøy eller sider med læringsressurser som Tema morsmål (se NAFOs hjemmeside for flere tips.)

Det finnes flerspråklige ressurser som ligger åpent tilgjengelig på nett. Disse ressursene kan brukes i arbeidet med å utnytte flerspråklighet som en ressurs i opplæringen.

Navn og lenke	Innhold	Bruk
Språkplakater, Veilederkorpset Veilederkorpset skole - Språkplakater (google.com)	Plakater med «Lær et par ord på...» Finnes på mange ulike språk.	Henge opp plakater med språk som er representert i klassen. Ha plakaten tilgjengelige i en perm og la elevene studere og snakke om språk.
Barneboker.no Barnebøker for Norge (barneboker.no)	Enkle afrikanske fortellinger med bilde, tekst og lyd.	Kan leses og lyttes til på mange språk. Elevene lese samme fortelling på morsmål først og norsk etterpå. Som en del av engelskundervisningen: Morsmål først, engelsk etterpå.
Tiny books Tiny Books Vaikų žemė (vaikuzeme.lt)	Små bøker på baltiske språk, også ukrainsk og engelsk	Lese på morsmål og engelsk. Modelltekst for egen tekstskaping på norsk.
Tema morsmål Fagområder – morsmål.no (morsmal.no)	Mange ulike opplegg knyttet til tospråklig undervisning.	Eleven kan lære om et fenomen på morsmålet sammen med tospråklig voksen (lærer, assistent eller foresatte) Deler av opplegg kan klippes inn i presentasjoner for hele klassen for å synliggjøre at vi lærer med de språkene vi kan.
Pepper & Carrot Homepage - Pepper&Carrot (peppercarrot.com)	Tegneserie på 59 språk	Elever kan lese samme historie på sine respektive morsmål. Man kan samarbeide med undervisning i engelsk.
Disney-sanger Various Artists - We Don't Talk About Bruno (In 21 Languages) (From "Encanto") - YouTube	Kjente sanger fra ulike Disneyfilmer finnes i multilinguange-versjon er lette å søke opp på youtube	Lytte til samme sang på ulike språk. Finne språk vi forstår.
Telle til 10 på mange språk 70 People Show How to Count to Ten in Their Country Condé Nast Traveler - YouTube	Det finnes mange ulike fraser du kan søke opp på Youtube, som «count to 10 multilinguange»	Vise at her kan vi mange språk og her snakker vi mange språk.

Kilde: Marianne Gaasø, Norsk som andrespråk-gruppe på Facebook

Ti prinsipper for god andrespråklæring

- 1. Lær elevene å kjenne og bygg videre på forkunnskapene deres*
- 2. Bruk elevenes morsmål som en ressurs i undervisningen*
- 3. Ha høye forventninger og gi støtte til elevene*
- 4. Pass på at målene i undervisningen er forståelig for alle*
- 5. Skap forståelse gjennom aktiviteter og bruk av konkrete*
- 6. Sørg for at alle elever får delta i faglige samtaler*
- 7. Knytt sammen muntlige og skriftlige aktiviteter*
- 8. Legg til rette for langvarig og systematisk arbeid med ord og begreper i alle fag*
- 9. Gi elevene strategier for læring og evaluering*
- 10. La alle elever få delta i faglige og sosiale aktiviteter*

(kilde: NAFO)

Sjangerpedagogikk

Sjangerpedagogikk er en tilnærming til lesing og skriving av fagtekster som gir alle elever større mulighet for å lykkes i møte med skolens tekster. Sjangerpedagogikk kan brukes i alle fag og på alle trinn og egner seg godt i tverrfaglig og temabasert undervisning.

Ulike typer tekster

I sjangerpedagogikken legger man til rette for at elevene arbeider grundig med de vanligste teksttypene elever møter i skolen.

Sjangerpedagogikken bruker sjangerbegrepet på en annen måte enn vi tradisjonelt gjør det i norskfaget. Sjangerne brukes om ulike typer tekster og kan deles inn på flere måter. En vanlig måte er:

- fortellende
- gjenfortellende
- beskrivende
- forklarende
- instruerende
- argumenterende tekster

Tydeliggjøre taus kunnskap

Sjangerpedagogikk handler om å synliggjøre det man ofte tar for gitt at elever kjenner til fra før. Gjennom eksplisitt undervisning tydeliggjør læreren hensikt, struktur og språklige trekk ved ulike teksttyper. Variert muntlig forarbeid knyttet til ord- og begrepsforståelse, modellering og inkluderende og støttende tekstsamtaler er sentrale kjennetegn ved sjangerpedagogisk undervisning. For å kunne undervise eksplisitt om ulike typer tekster trenger læreren kunnskap om fagspråk og fagtekster i sitt fag.

Sirkelen for undervisning og læring

Sirkelen for undervisning og læring er en didaktisk modell for sjangerpedagogisk

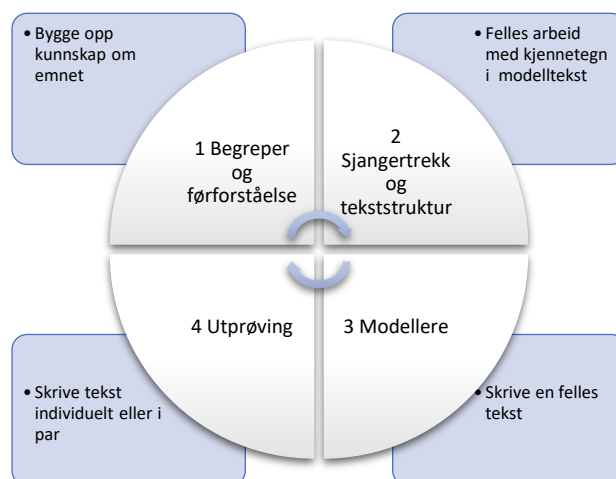
undervisning. Den beskriver ulike steg i arbeidet med lesing og skriving knyttet til en bestemt type tekst. Sirkelmodellen kan symboliseres på ulike måter med tre, fire eller fem steg. Felles dekonstruksjon av tekster og felles konstruksjon av tekster særpreger sjangerpedagogisk undervisning, og bidrar til å synliggjøre ikke bare struktur og språktrekk ved ulike typer tekster, men også selve skriveprosessen. Læreren har en viktig rolle som ordstyrer, spørsmålsstiller, pådriver og evt. sekretær i felles samtaler om tekster.

Faser i tekstarbeidet

*Sirkelen for undervisning og læring*² er sentral i sjangerpedagogikken. Den beskriver de ulike fasene som brukes i tekstarbeidet.

Sirkelmodellen kan symboliseres på ulike måter og ha tre, fire eller fem faser. Her viser vi en modell med fire faser:

1. Bygge opp kunnskaper
2. Dekonstruere en modelltekst
3. Skrive en felles tekst
4. Skrive en individuell tekst

² Modell etter Calaghan, M. og Rothary, J. (1988) Teaching Factual Writing: A genre Based Approach. NSW Department of Education, Sydney.

Aktive elever i språkutviklende undervisning

Elever lærer ord og begreper ved å være i aktivitet, ta i bruk språket og prøve det ut i ulike sammenhenger. Under finner dere en rekke aktiviteter som kan sette i gang samtale og aktivitet mellom elever.

Prinsipper for arbeid med ordforråd for alle elever i klassen

- *Ordforrådslæring bør skje både direkte og indirekte (dybde og bredde).*
- *Bruk varierte undervisningsmetoder og tilnæringsmåter slik at elevene får bredere erfaring med ordene og deres bruksområde.*
- *Legg til rette for mye muntlig interaksjon (par, grupper, hel klasse).*
- *Gjør ordforråsarbeidet konkret og satt i en sammenheng.*
- *Ta utgangspunkt i elevenes forkunnskaper.*
- *Utnytt elevenes totale språkkompetanse (førstespråk, norsk, engelsk, ulike fremmedspråk).*
- *Hjelp elevene til å få bevissthet om ords oppbygning.*
- *Samarbeid med andre lærere om utvalg av ord og undervisningsmetoder.*
- *Arbeidet med ordforråd bør være langvarig og systematisk og foregå i alle fag.*

(Kilde: NAFOs nettsider om arbeid med ord og begreper)

Leker og aktiviteter for arbeid med ord og begreper

Elever lærer ord og begreper gjennom å ta begrepene i bruk og prøve ut språk i ulike sammenhenger. Under finner dere en rekke aktiviteter på som setter i gang samtale og aktivitet mellom elever. Husk å legge til rette for at elevene kan bruke morsmålet og hele sin språkkompetanse i aktivitetene, slik at de blir språklige aktive og øker sin språklige bevissthet.

En for alle, alle for en - bli enige om en felles definisjon.	Alle i gruppa arbeider med begrep som læreren skriver på tavla. Aktiviteten starter med at elevene tenker over hva de mener et begrep betyr og lager sin egen forklaring. Deretter sammenligner to elever sine forklaringer, og blir enige om en felles forklaring. I neste steg skal to og to par møtes i en gruppe, og bli enige om en forklaring. Til slutt vises gruppens forklaringer fram i klassen, og klassen blir enige om en felles forklaring.
Begrepsbingo	Fyll ut et rutenett, for eksempel 4x4 ruter, med fagbegreper fra temaet dere jobber med. Elevene går rundt i rommet og finner en medelev som kan forklare begrepet. Når man har fått en forklaring, skriver eleven navnet til den som har forklart i ruta. Dere kan spille til bingo på en linje eller til fullt brett.
Tankekart eller kolonnenotat i to farger	Lag tankekart eller kolonnenotat om begreper i starten og slutten av en økt der dere jobber med et tema. La elevene bruke en farge til det de skriver i starten, og en annen farge når de fyller på med mer i slutten av økta.
Velg og forklar	Skriv ned en rekke ord og begreper på lapper. Elevene jobber i par eller i grupper og legger alle lappene synlig på bordet. En elev starter med å forklare et av begrepene til gruppa. Deretter er det nestemann sin tur til å forklare. Det er lov å forklare samme begrep som noen har forklart før. Er det noen lapper ingen på gruppa kan forklare? Da kan dere samle dem sammen og snakke om disse i klassen.

Forklart og bytt	Skriv ned ord og begreper på lapper. Elevene får utdelt hver sin lapp. Elevene beveger seg rundt i klasserommet og stopper opp ved en annen elev. Elevene forklarer sitt ord for den andre som skal finne ut hvilket ord det er. Etter at begge har forklart bytter elevene lapper og går videre til en ny samtalepartner. Nå skal elevene på nytt forklare begrepene de har på lappene til hverandre.
Skriv en kort tekst	La elevene jobbe selvstendig, i par eller i grupper. Gi elevene en liste med 3-5 begreper. Be elevene skrive en kort tekst der de bruker alle begrepene. La elevene lese tekstene for hverandre og legg merke til hva som blir likt og hva som er forskjellig.
Begrepskart	Et begrepskart forklarer betydningen av begrepet på ulike måter. Elevene kan for eksempel skrive en forklaring, lage en tegning, bruke begrepet i en sammenheng, finne synonymer eller antonymer. Velg oppgaver som passer til begrepet.
Begrepsdomino eller pyramidepuslespill	Elevene eller lærer skriver begreper på brikkene. Bytt med hverandre og løs oppgavene. Pusle: Skriv begrepet på en side av linja og forklaring på den andre siden av samme linje. Klipp trekantene fra hverandre og be elevene legge puslespillet sammen slik at ord ligger kant i kant mot rett forklaring. Domino: Skriv begrepet på høyre side på dominobrikken og forklaringen på vestre side på neste brikke.
Forklar ordet uten å si det	Skriv ord og begreper fra et tema på lapper. Elevene jobber i par eller grupper. En elev trekker en lapp og skal forklare ordet for de andre, uten å bruke selve begrepet i forklaringen. Elevene i gruppa skal finne fram til hvilket begrep som står på lappen.
20 spørsmål - en elev skal gjette begrepet	Skriv et ord på tavla når en elev står med ryggen til. Denne eleven skal finne ut hvilket ord som står skrevet på tavla ved å stille ja/nei-spørsmål til klassen. Om eleven ikke har kommet fram til rett begrep etter 20 spørsmål, avsløres ordet.
Begrepskarusell	Elevene arbeider i par eller grupper. Del ut to begreper til hver gruppe. Gruppene lager plakater med forklaringer og henger de godt synlig slik at elevene kan gå rundt og se på hverandres forklaringer. Når elevene har tittet på hverandres plakat går de tilbake til sin egen plakat og legger til eller endrer det de vil.
Hvem skal ut?	Elevene øver seg på å forklare hvilke av fire bilder de mener ikke hører sammen med de andre. Oppgaven kan ha flere løsninger. Elevene må begrunne svaret og forklare hvordan de tenker.
Sortere begreper	Gi elevene et sett med ord og begreper fra et tema. La elevene jobbe i par og eller grupper. Elevene skriver ordene på lapper og sortere de i to eller flere kategorier. Kategoriene kan være gitt fra læreren eller elevene kan bestemme kategorier selv. Be elevene forklare hvordan de har tenkt når de har sortert eller laget kategorier.
Finn din venn	Skriv begreper på lapper og tilhørende forklaringer på andre lapper. Del ut en lapp til alle i gruppa. La de gå rundt i rommet og danne par med den som har begrep og forklaring som passer sammen. Når et par har funnet hverandre kan de sette seg ned på gulvet. Når alle har funnet den de hører sammen med kan parene etter tur lese opp sitt begrep og sin forklaring.

SeNAFO for konkrete tips her: [Tips til språkutviklende aktiviteter – NAFO \(oslomet.no\)](https://nafo.oslomet.no/ressurser/mangfald-og-inkludering/) ,
<https://nafo.oslomet.no/ressurser/mangfald-og-inkludering/> ,
<https://nafo.oslomet.no/ressurser/flerspraklige-ressurser/>

Kartleggingsverktøy og ressursider

Kartlegging

- Udirs kartleggingsverktøy i grunnleggende norsk (KGN): <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagspesifikk-stotte/kartleggingsverktoy-i-grunnleggende-norsk/>
- NAFO støtte til kartlegging i grunnleggende norsk (KGN):
  - spørsmål og støtte: <https://nafo.oslomet.no/kartlegging-og-utredning/kartleggingsverktoy-i-grunnleggende-norsk/>
  - veiledningsfilmer: <https://nafo.oslomet.no/kompetanseheving/nettbaserte-kurs/veiledningsfilmer-til-kartleggingsverktoy-i-grunnleggende-norsk/>
- Nasjonalt senter for flerspråklig opplæring: <https://nafo.oslomet.no/grunnskole/>
- Læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter: <https://www.udir.no/lk20/nor07-02>

Ressurssider

- NAFO Morsmål: <https://morsmal.no/>
- NAFO Bildetema: <https://nybildetema.oslomet.no/#/nob>
- NAFO flerspråklige ressurser: <https://nafo.oslomet.no/ressurser/flerspraklige-ressurser/>
- NAFO språkutviklende aktiviteter: [Tips til språkutviklende aktiviteter – NAFO \(oslomet.no\)](#)
- Skolekassa: <https://skolekassa.no/til-laereren/>
- Veilederkorpset: [Veilederkorpset skole - Ressursbank \(google.com\)](#)
- Vi leser: [Læringsressurs - Vi leser! \(laeringsressurser.no\)](#)
- Lærende nettverk for særskilt språkopplæring for lærere i kommunen som underviser flerspråklige elever
<https://nordrefollo.sharepoint.com/sites/KompetansenterOppvekst/SitePages/Nettverk-for-s%C3%A6rskilt-spr%C3%A5koppl%C3%A6ring.aspx>
- «Veileder for saksgang særskilt språkopplæring i Nordre Follo» i Compilo
- Velkomstklasser i Nordre Follo
<https://www.nordrefollo.kommune.no/tjenester/skole/skoleoversikt-og-skoetilhorighet/velkomstklasser/>

Ordliste

Andrespråk: Andrespråk er språk som elevene ikke har som førstespråk, men som han eller hun lærer i et miljø der det er i allmenn bruk som dagligspråk.

Flerspråklig elev: En elev som snakker flere enn to språk.

Flyktning: Noen som har velbegrunnet frykt for forfølgelse med årsak i rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller tilhører en bestemt sosial gruppe.

Forsterket opplæring i norsk: Styrket opplæring på norsk i fag når eleven ikke har norsk som morsmål, dvs. tilrettelagt norskopplæring med et andrespråksperspektiv.

Fremmedspråk: Fremmedspråk er et språk som ikke er personens førstespråk, og som eleven lærer utenfor miljøer hvor det er i allmenn bruk som dagligspråk.

Førstespråk: Førstespråk er elevenes muntlige, eventuelt også skriftlige, hovedspråk. Førstespråket er som oftest synonymt med morsmål.

Læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter: En egen læreplan for elever som trenger en innføring i norsk språk.

Læreplan i norsk: Læreplanen i norskfaget, med like kompetansemål for alle.

Minoritetsspråklig elev: En elev som har et annet morsmål enn norsk og samisk.

Morsmål: Morsmål er det språket som snakkes i barnets hjem, enten av begge foreldrene eller av den ene av foreldrene, i kommunikasjon med barnet. Et barn kan derfor ha to morsmål.

Morsmålsopplæring: Opplæring i elevens morsmål.

Særskilt språkopplæring: Med særskilt språkopplæring menes opplæring i norsk etter læreplanen grunnleggende norsk, morsmålsopplæring og tospråklig opplæring i fag.

Flerspråklig elev: En elev som snakker flere språk.

Tospråklig opplæring i fag: Fagopplæring som foregår på morsmål og norsk, det vil si opplæring aktivt i skoletiden.